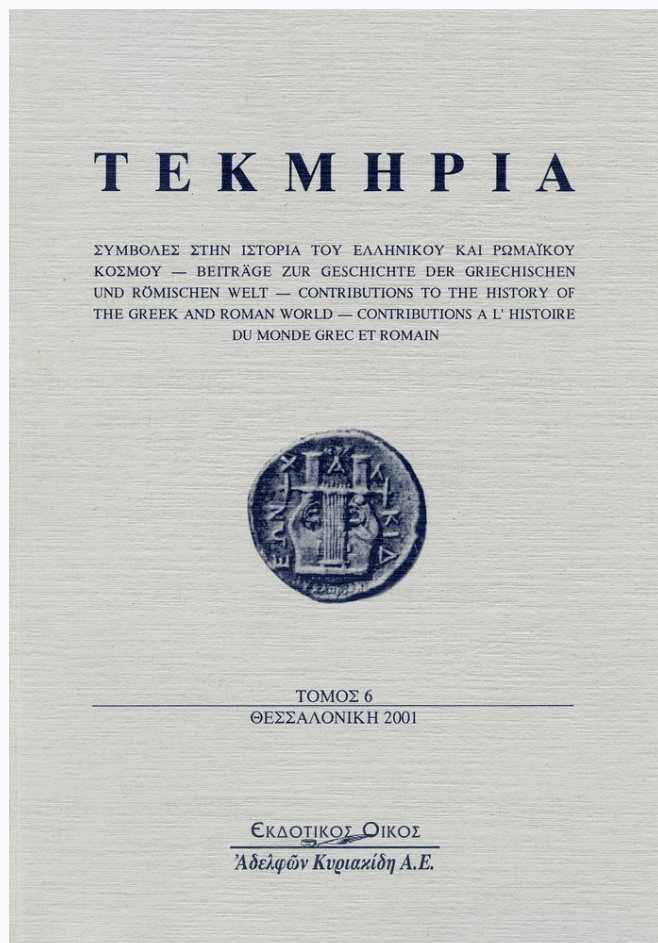

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Δύο επίτιμβες στήλες από την Κασσάνδρεια

Κ. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ

doi: [10.12681/tekmeria.167](https://doi.org/10.12681/tekmeria.167)

To cite this article:

ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ Κ. (2001). Δύο επίτιμβες στήλες από την Κασσάνδρεια. *Tekmeria*, 6, 43–47.
<https://doi.org/10.12681/tekmeria.167>

Κ. ΚΟΥΣΟΥΛΑΚΟΥ

ΔΥΟ ΕΠΙΤΥΜΒΙΕΣ ΣΤΗΛΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΣΣΑΝΔΡΕΙΑ

I

Κατά τη διάρκεια εργασιών για την κατασκευή νέου ύδροδοτικού δικτύου στον οικισμό της Νέας Ποτίδαιας αποκαλύφθηκε τμήμα μαρμάρινης στήλης από λευκό λεπτόκοκκο μάρμαρο. Πρόκειται για τὸ ἐπάνω μέρος τοῦ κορμοῦ ἐνεπίγραφης ἐπιτύμβιας στήλης, ἢ μορφή τῆς ὁποίας παρουσιάζει ἀρκετὲς ὁμοιότητες μὲ ἀνάλογα μνημεῖα ἀπὸ τῆ Βεργίνα καὶ ἄλλες μακεδονικὲς πόλεις¹. Τὸ λοξὸ σπᾶσιμο στὴν κάτω πλευρὰ μᾶς στερεεῖ μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸ ἀρχικὸ ὕψος τῆς στήλης. Ἐπιπλέον, ἀποκρούσεις παρουσιάζει τὸ μνημεῖο στὶς δύο πλάγιες πλευρὲς καὶ στὸ ἀέτωμα. Ὁ κορμὸς εἶναι ἐπίπεδος, χωρὶς πλασιώση καὶ ἀπολήγει στὸ ἐπάνω μέρος σὲ λοξὸ κυμάτιο. Ἡ στήλη ἐπιστέφεται ἀπὸ ἓνα ἐλεύθερο ἀέτωμα μὲ ἀνθεμωτὰ ἀκρωτήρια, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀποκοπεῖ. Τὸ μνημεῖο φυλάσσεται σήμερα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀρ. εὑρ. ΠΟΤ 237. Διαστάσεις: Μέγ. ὕψος: 0,31 μ. Πλάτος: 0,35 μ.-0,37 μ. Πάχος: 0,085 μ. Στὴν κύρια ὄψη καὶ σὲ ἀπόσταση 0,065 μ. ἀπὸ τὸ γεῖσο δίστιχη ἐπιγραφή. Ὑψος γραμμάτων: 0,01-0,015 μ. Διάστιχα: 0,02 μ. (εἰκ. 1).

*Δημήτριος
Ἐρμώνακτος*

Ἐλλείπει ἄλλων στοιχείων, μὲ βάση τὸν τύπο τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων τὸ μνημεῖο χρονολογεῖται στὸ α' μισὸ τοῦ 3ου αἰ. π.Χ., χωρὶς νὰ ἀποκλείεται μιὰ προωιότερη χρονολόγηση στὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. Ἡ γραφή εἶναι ἀρκετὰ ἐπιμελημένη: τὰ γράμματα εἶναι συμμετρικὰ καὶ σχεδὸν ἰσοῦψῃ (μικρότερο σὲ σχέση μὲ τὰ ὑπόλοιπα γράμματα εἶναι τὸ ὠμέγα). Ἐπιπλέον, σχετικὰ μὲ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἐπισημαίνουμε τὰ ἑξῆς: α) χαρακτηριστικότερο τῶν γραμμάτων εἶναι τὸ σίγμα μὲ ἰδιαίτερα ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, β) τὸ ὠμέγα ἔχει συμμετρικὸ σχῆμα καὶ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του, γ) τὸ ἔψιλον ἔχει μικρότερη τὴν ἐσωτερικὴ του κεραία σὲ σχέση μὲ τὶς ἐξωτερικὲς,

1. Βλ. Χ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, *Τὰ ἐπιτάφια μνημεῖα ἀπὸ τῆ Μεγάλῃ Τοῦμπα τῆς Βεργίνας*, διδ. Διατριβὴ ΕΕΦΣΘ Παράρτημα 50, 99-102 (πίν. 20), 131-134 (πίν. 33), 148-151 (πίν. 41), 177-179 (πίν. 49α). Πρβλ. Β. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, *Ἐπιγραφές Ἀρχαίας Μακεδονίας. Κατάλογος τῆς Ἐκθεσης*, Θεσσαλονίκη 1997, 68 ἀρ. 64.

δ) τὸ μῦ στὸ δεύτερο στίχο ἔχει διαφορετικὴ μορφή ἀπὸ αὐτὸ τοῦ πρώτου, καθὼς οἱ ἐσωτερικὲς κεραιὲς τοῦ γράμματος συγκλίνουν στὸ ἄνω ὕψος τῶν καθέτων κεραιῶν, ε) τὰ ἄλφα καὶ ἦτα ἔχουν ὀριζόντια τὴν ἐσωτερικὴ κεραιά. Ἀνάλογη μορφή ἔχουν τὰ γράμματα στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση προνομίων ἀπὸ τὸ βασιλεῖα Κάσσανδρο στὸν Χαιρεφάνη ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν Κασσάνδρεια (306/5-298/7 π.Χ.), ὅπως καὶ στὴ σχετικὴ μὲ τὴν παραχώρηση δημόσιας γῆς ἀπὸ τὸν Λυσιμάχο στὸ Λιμναῖο ἐπιγραφή ἀπὸ τὴν ἴδια πόλη².

Τὰ πρόσωπα τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλοῦ. Τὸ ὄνομα Δημήτριος εἶναι ἤδη γνωστὸ ἀπὸ τὴν προσωπογραφία τῆς Κασσάνδρειας, ἀπαντᾷ δέ, ὡς γνωστόν, μὲ ἰδιαίτερη συχνότητα στὶς ἐπιγραφὲς τῆς Μακεδονίας ἤδη ἀπὸ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ³. Ἀντίθετα γιὰ πρώτη φορὰ ἀπαντᾷ στὴν πόλη καὶ στὴ Μακεδονία γενικότερα τὸ ἰωνικῆς προέλευσης ὄνομα Ἐρμῶναξ⁴. Εἶναι ὡστόσο γνωστὸ σὲ ἐπιγραφὲς τῆς Ἀθήνας, τῆς νησιωτικῆς Ἑλλάδος, τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἰωνίας⁵.

II

Τὸ Μάιο τοῦ 2000 παραδόθηκε στὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης τμῆμα μαρμαρίνης ἐνεπίγραφης στήλης ἀπὸ φαιὸ χρονοδρόκοκκο μάρμαρο, ἡ ὁποία ἔχει ἀποκοπεῖ ἀπὸ τὴ βάση της μὲ λοξὸ σπάσιμο. Ὁ κορμὸς τῆς στήλης, ὁ ὁποῖος παρουσιάζει μείωση πρὸς τὰ πάνω, εἶναι ἐπίπεδος, χωρὶς πλαίσιο καὶ ἀποκεκρουμένος στὸ ἀριστερὸ ἄκρο του. Ὁριζόντιο γείσο κοσμεῖ τὴν κύρια ὄψη, ἐνῶ ἐπεξεργασμένες εἶναι καὶ οἱ πλάγιες πλευρὲς τοῦ μνημείου. Ἡ πίσω ὄψη εἶναι ἀδρὰ εἰργασμένη μὲ βελόνι, ἐνῶ ἡ πάνω ἐπιφάνεια φέρει δεξιὰ καὶ ἀρι-

2. Βλ. Μισαηλίδου-Δεσποτίδου, *ᾠ.π.*, 23 ἀρ. 6 καὶ Μ. Β. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings II. Epigraphic Appendix*, (Μελετήματα 22) Athens 1996, ἀρ. 22 (πίν. XXV).

3. Ἀσκληπιάδης Δημητρίου ὀνομάζεται κάποιος Κασσανδρεὺς, μισθοφόρος στὴ φρουρὰ τοῦ Ἀττάλου Α' τῆς Περγάμου· βλ. *FD II.4*, 135 στ. 23 καὶ πρόσφατα Α. Β. Tatakis, *Macedonias abroad. A contribution to the prosopography of Ancient Macedonia* (Μελετήματα 26), Athens 1998, 87 ἀρ.18. Γιὰ τὴ διάδοση τοῦ ὀνόματος στὴ Μακεδονία βλ. ἐνδεικτικὰ Μ. Β. Hatzopoulos-L. D. Loukoulou, *Recherches sur les marches orientales de Téménides (Anthémonte-Kalindoia) IIe partie*, (Μελετήματα 11) Athènes 1996, 242-243.

4. Γιὰ τὸ ἰωνικὸ ὄνομα Ἐρμῶναξ βλ. Ο. Masson, «Quelques noms de magistrats monétaires grecs. IV. Noms de monétaires à Abdère et Maronée», *RN* 26 (1984) 51 [=OGS II, 430].

5. Βλ. *LGN I-III.A s.v.* Γιὰ παραδείγματα ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία βλ. ἐνδεικτικὰ *I.Iasos II* (=IK 28.2) 209 (εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων).

στερά ὀρθογώνιους τόρμους, γὰ τὴ στερέωση πιθανότατα ἐνθετης ἀνθεμω-
τῆς ἐπίστεψης.

Ἡ ἀκριβὴς προέλευση τῆς στήλης δὲν εἶναι γνωστή. Ὡς χῶρος εὔρεσης ἀναφέρθηκε θέση ἀμέσως νότια τοῦ σύγχρονου οἰκισμού τῆς Νέας Ποτίδαι-
ας. Ὡς πιθανότερη ὥστόσο θεωροῦμε τὴν προέλευση τοῦ μνημείου ἀπὸ τὴν
περιοχὴ τῶν νεκροταφείων κλασικῶν, ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων
ποῦ ἐντοπίζονται ἀρκετὰ νοτιότερα⁶. Σήμερα τὸ μνημεῖο φυλάσσεται στὸ
Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Θεσσαλονίκης μὲ ἀρ. εὗρ. ΠΟΤ 211 (εἰκ. 2). Διάστα-
σεις: Μέγ. σωζόμενο ὕψος: 0,33 μ. Μέγ. σωζ. πλάτος 0,27 μ. (πάνω) - 0,28 μ.
(κάτω). Ὑψος γραμμῶν: 0,015-0,02 μ. Διάστιχα: 0,01 μ. Σὲ ἀπόσταση 0,05
μ. ἀπὸ τὸ γεῖσο τριستیχη ἐπιγραφή ἢ ὁποῖα ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἀπολλώνιος Ἀπολλοδώρου
[Π]οσειδίππος Ἀπολλωνίου
Ἰασεῖς

1. Διακρίνεται μόνον ἡ δεξιὰ καὶ τμήμα τῆς ὀριζόντιας κεραίας τοῦ ἄλφα· ἀπολέπιση
παρουσιάζει ἡ στήλη καὶ στὴ θέση τοῦ Υ, τὸ ὁποῖο διακρίνεται μὲ δυσκολία. || 2. δια-
κρίνονται ἴχνη τοῦ γράμματος Π στὴν ἀρχὴ τοῦ στίχου.

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπιγραφή, τὸ μνημεῖο ἀποτελοῦσε τὴν ἐπιτά-
φια στήλη τῶν Ἀπολλωνίου, γιοῦ τοῦ Ἀπολλοδώρου καὶ τοῦ Ποσειδίππου,
γιοῦ τοῦ Ἀπολλωνίου. Μὲ βάση τὸ εἶδος τῆς γραφῆς καὶ τὸ σχῆμα τῶν γραμ-
μάτων τὸ μνημεῖο μπορεῖ νὰ χρονολογηθεῖ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ.
π.Χ. ἢ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. Ἡ χάραξη τῶν γραμμῶν εἶναι ἰδιαί-
τερα ἐπιμελημένη: τὰ γωνιώδη γράμματα (Α, Λ, Ν, Σ) εἶναι ἰσοῦψῃ, ἐνῶ μι-
κρότερα εἶναι τὰ στρογγυλὰ γράμματα (Ο, Ω). Ἐπιπλέον, σχετικὰ μὲ τὸ σχῆ-
μα τῶν γραμμῶν ἐπισημαίνονται τὰ ἐξῆς: α) Τὸ ἄλφα ἔχει τεθλασμένη τὴν
ἐσωτερικὴ του κεραία, β) τὸ πῖ ἔχει μικρότερο τὸ δεξιό του σκέλος καὶ οἱ
ἀπολήξεις τῆς ὀριζόντιας κεραίας τοῦ γράμματος δὲν ἄπτονται τῶν ἄκρων
τῶν σκελῶν του, γ) τὸ ὦμέγα ἔχει ἰδιαίτερα στρογγυλὸ σχῆμα μὲ εὐθεῖες
ἀπολήξεις, δ) τὸ σίγμα ἔχει συμμετρικὸ σχῆμα καὶ ἀνοικτὰ τὰ δύο σκέλη του.

6. Ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο προέρχονται μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐνεπίγραφες στήλες κλασ-
σικῶν καὶ ἑλληνιστικῶν χρόνων· βλ. σχετικὰ Αἰκ. Ρωμιοπούλου, «Ἐπιτύμβιοι στήλαι
Ἀθηναίων ἐκ Ποτεΐδαιας», *AAA* 7 (1974) 190-198 (= *SEG* XLV 797-800) καὶ Κ.
Σισμανίδης, «Ἐνεπίγραφες ταφικὲς στήλες ἀπὸ τὴν Ποτίδαια», *AAA* 23-28 (1990-
1995) [1998] 263-276 (= *SEG* XLVII 790-799, *Bull. épigr.* 1998, 267).

ε) τὸ ἔπιλον ἔχει μικρότερη τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ κεραία. Ὁ τύπος αὐτὸς τῆς γραφῆς ἀπαντᾷ κυρίως σὲ ἐπιγραφὰς ἀπὸ τῆ Μακεδονία πού χρονολογῶνται στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ κυρίως στὸ ἀ' μισὸ τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.⁷.

Τὰ πρόσωπα πού ἀναφέρονται στὴν ἐπιγραφὴ εἶναι ἄγνωστα ἀπὸ ἄλλες πηγές. Τὸ μόνα προσδιοριστικὰ τῆς ταυτότητάς τους στοιχεῖα εἶναι τὰ ὀνόματά τους καὶ ἡ δήλωση τῆς καταγωγῆς τους, ὅπως αὐτὴ προκύπτει ἀπὸ τὴν χρῆση τοῦ ἐθνικοῦ Ἰασεῖς. Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ πολίτες πού κατάγονται ἀπὸ τὴ μικρασιατικὴ πόλη Ἰασό.

Ὅσον ἀφορᾷ στὰ ὀνόματα τῶν προσώπων τόσο τὰ κύρια ὀνόματα ὅσο καὶ τὰ πατρωνυμικά τους ἀνήκουν στὴν κατηγορία τῶν θεοφόρων ὀνομάτων μὲ εὐρύτατη διάδοση στὸν ἑλληνικὸ κόσμ⁸, ἐνῶ συχνὰ ἀπαντοῦν αὐτὰ καὶ στὴν πατρίδα τῶν νεκρῶν, τὴν Ἰασό⁹. Ἡ σχέση τῶν προσώπων δὲν δηλώνεται στὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ πατρωνυμικὸ τοῦ δευτέρου προσώπου εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὸ κύριο ὄνομα τοῦ πρώτου (Ἀπολλώνιος) πρόκειται πιθανότατα γιὰ πατέρα καὶ γιό.

Οἱ λόγοι τῆς παρουσίας τῶν δύο αὐτῶν Ἰασέων στὴν Κασσάνδρεια παραμένουν ἄγνωστοι. Ἴσως πρόκειται γιὰ ἐμπόρους οἱ ὅποιοι ἦλθαν στὴν πόλη ἐξαιτίας τῆς οἰκονομικῆς τῆς ἀνθησης¹⁰, ὅπως καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσία καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου¹¹.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο
Θεσσαλονίκης

Κωνσταντία Κουσουλάκου

7. Ὁμοιότητες παρουσιάζει τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων μὲ αὐτὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἐποχῆς τοῦ Περσέα (179-168 π.Χ.) ἀπὸ τὸ Δῖον βλ. Δ. Παντερμαλῆς, «Δῖον 1999. Μουσαῖσταί - Βασιλεὺς Δημήτριος», *ΑΕΜΘ* 13 (1999) [2000] 415-421 (εἰκ. 1). Πρβλ. καὶ τὴν ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 179(;) π.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, βλ. Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 29 (εἰκ. XXXIX, 179 π.Χ.)· πρβλ. καὶ Hatzopoulos, *Institutions*, ἀρ. 55 (εἰκ. LIII, ἀ' τρίτο 2. αἰ. π.Χ.).

8. Βλ. σχετικὰ *LGPN* I-III.A s.v.

9. Βλ. σχετικὰ *I.Iasos* II (=IK 28.2) 199-200, 224 (εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων).

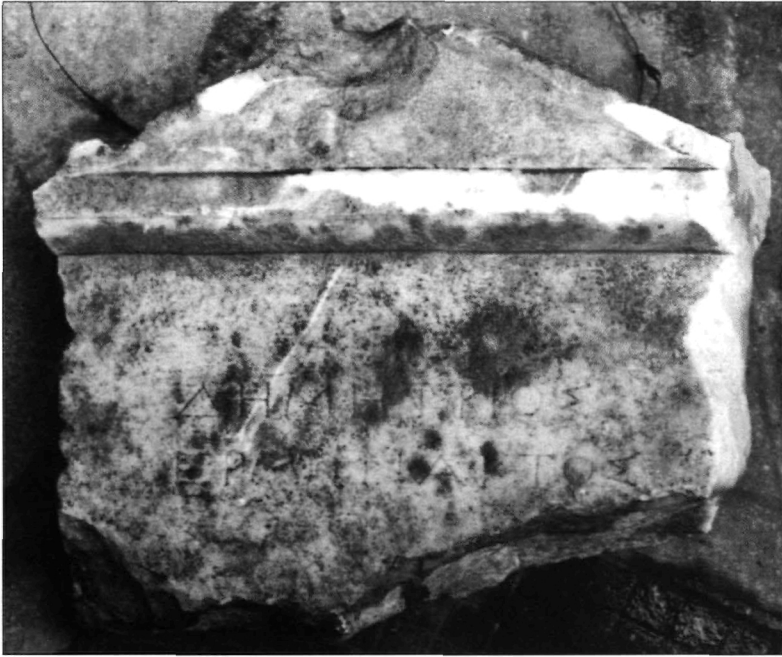
10. Γιὰ τὴν ἀκμὴ τῆς πόλης κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς βλ. F. Parazoglou, *Les villes de Macédoine a l' époque Romaine*, *BCH* Suppl. XVI, Athènes-Paris 1988, 424 μὲ σημ. 53.

11. Βλ. Ρωμοπούλου, *ὁ.π.*, 193 ἀρ. 6 (=SEG XLV 797), Βλ. Σισμανίδης, *ὁ.π.* π. 269-270, ἀρ. 7 (πρβλ. *SEG* XLVI, 798, *Bull. épigr.* 1998, 267). Πρβλ. Σισμανίδης, *ὁ.π.*, 265-266, ἀρ. 2, ὅπου ἀναφέρεται κάποια Φιλώτεια Ἡπειρώτις (*SEG* XLVI, 791, τελευταῖο τέταρτο 5. αἰ. π.Χ.).

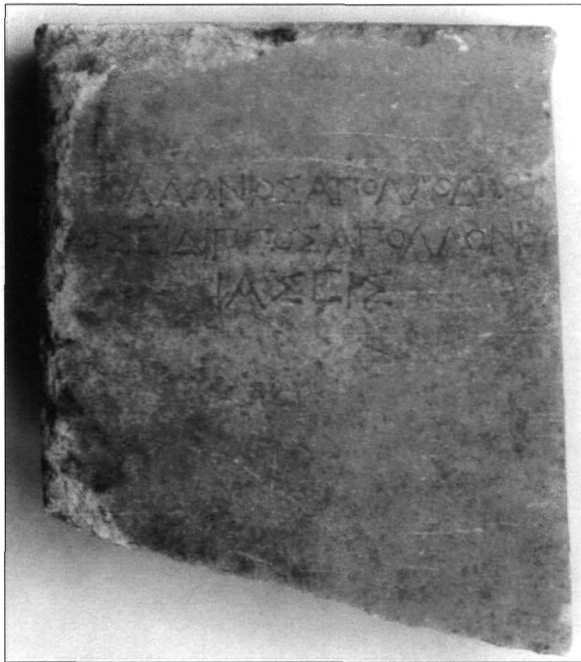
ZUSAMMENFASSUNG

ZWEI GRABINSCHRIFTEN AUS KASSANDREIA

Im vorliegenden Aufsatz werden zwei —durch Zufall gefundene— Grabinschriften aus Kassandreia veröffentlicht. Bezeugt sind folgenden Personen: ein Demetrios, Sohn des Hermonax (in der einen), die aus Iasos von Kleinasien stammenden Apollonios, Sohn des Apollodoros und dessen Sohn Poseidippos (in der anderen). Die Anwesenheit der letztgenannten in Kassandreia deutet wohl auf die Beziehungen der makedonischen Stadt auch mit relativ fernliegenden Gebieten der griechischen Welt. Bemerkenswert ist auch das Vorkommen des Patronymikon Hermonax in der ersten Inschrift, das ja öfter im übrigen griechischen Raum, namentlich in Ionien, inschriftlich belegt, in Makedonien aber zum ersten Mal bezeugt ist.

Κ. Κουσουλάκου, Είχ. 1

Κ. Κουσουλάκου, Είχ. 2